

K R Ó T K I P R Z E W O D N I K

Przemoc seksualna
i przemoc związana
z płcią w miejscach
pozbawienia wolności –
zapobieganie
i reagowanie

osce
ODIHR

Podziękowania

Rolę głównego konsultanta przy opracowywaniu niniejszego przewodnika pełniła Elisabeth Duban. ODIHR pragnie podziękować krajowemu mechanizmowi prewencji (NPM) w Polsce za wsparcie i doradztwo podczas tworzenia niniejszej publikacji.

Przemoc seksualna i przemoc związana z płcią w miejscach pozbawienia wolności – zapobieganie i reagowanie – Krótki przewodnik

Publikacja Biura Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE (ODIHR)
ul. Miodowa 10
00-251 Warszawa
Polska
www.osce.org/odihhr

© OSCE/ODIHR 2024

Wszelkie prawa zastrzeżone. Treść niniejszej publikacji można swobodnie wykorzystywać i kopiować w celach edukacyjnych i innych celach niekomercyjnych pod warunkiem, że każdemu takiemu wykorzystaniu towarzyszy wskazanie ODIHR OBWE jako źródła.

ISBN: 978-92-9271-301-0

Projekt graficzny: Filip Andronik

Ilustracja na okładce: Inga Ciumac

Spis treści

Informacje o niniejszym przewodniku	3
1. Podstawowe pojęcia	5
Czym jest przemoc ze względu na płeć?	5
Czym jest przemoc seksualna i przemoc związana z płcią?	6
Kto może stać się ofiarą przemocy seksualnej i przemocy związanej z płcią?	7
Formy przemocy seksualnej i związanej z płcią w miejscach pozbawienia wolności	8
Jaka jest skala problemu?	10
Dlaczego ofiary nie zgłaszają przemocy seksualnej i przemocy związanej z płcią?	10
Jakie są skutki przemocy seksualnej i przemocy związanej z płcią?	14
2. Rozpoznawanie podatności na zagrożenia	18
Kim są potencjalne ofiary i sprawcy przemocy seksualnej i przemocy związanej z płcią w miejscach pozbawienia wolności?	18
Co zwiększa podatność na przemoc seksualną i przemoc związaną z płcią?	19
Jaki jest związek między płcią a podatnością na zagrożenia?	23
Kobiety	23
Mężczyźni	24

Osoby LGBTI	25
3. Ograniczanie ryzyka	28
Aresztowanie i zatrzymanie	32
Przesłuchania	33
Kontrole osobiste	35
Transportowanie i przewożenie	38
Przydzielanie do cel	40
Segregacja	42
4. Dodatkowe środki	45
Bezpieczeństwo statyczne i dynamiczne	45
Przekazywanie informacji o prawach, zasadach i oczekiwaniach	49
Mechanizmy składania skarg, reagowanie i dochodzenie	50
Powszechne bariery utrudniające zgłaszanie przypadków przemocy seksualnej i związanej z płcią	51
Medyczne badania profilaktyczne i usługi zdrowotne	53
Programy i zajęcia dla osób osadzonych	55
Rekrutacja personelu, szkolenia i nadzór	56
Załącznik 1. Obowiązki państw w zakresie przeciwdziałania przemocy seksualnej i związanej z płcią wynikające z prawa międzynarodowego	58
Załącznik 2. Dodatkowe zasoby dotyczące zapobiegania i przeciwdziałania przemocy seksualnej i przemocy związanej z płcią	65

Informacje o niniejszym przewodniku

Jaki jest cel tego przewodnika?

Jest to skrócona publikacja zawierająca praktyczne informacje na temat problemu przemocy seksualnej i związanej z nią w zakładach karnych. Zaproponowano w niej różne metody zapobiegania takiej przemocy i reagowania na nią.

Dla kogo jest ten przewodnik?

Przewodnik jest przeznaczony dla praktyków pracujących w systemach wymiaru sprawiedliwości, zajmujących się sprawami karnymi. W szczególności jest to przewodnik dla osób zaangażowanych w zatrzymywanie, dochodzenie, przesłuchiwanie lub przetrzymywanie osób oskarżonych, podejrzanych o popełnienie przestępstwa oraz osób zatrzymanych/osadzonych.

Jak korzystać z przewodnika?

W **rozdziale 1** przedstawiono charakter przemocy seksualnej i przemocy ze względu na płeć w miejscach pozbawienia wolności.

W **rozdziale 2** omówiono różne czynniki, które zwiększają podatność osób zatrzymanych/osadzonych na tego typu przemoc.

W **rozdziale 3** przedstawiono dobre praktyki, których celem jest zmniejszenie ryzyka wystąpienia przemocy seksualnej i przemocy ze względu na płeć w określonych sytuacjach związanych z zatrzymaniem i pozbawieniem wolności.

W **rozdziale 4** przedstawiono podsumowanie ważnych koncepcji zapobiegania przemocy seksualnej i przemocy ze względu na płeć i reagowania na taką przemoc.

Gdzie można znaleźć dalsze informacje?

Niniejszy przewodnik opiera się na dokumencie ODIHR z 2023 r. pt. *Przemoc seksualna i przemoc związana z płcią w miejscach pozbawienia wolności – zapobieganie i reagowanie. Standardy, rozwiązania, przykłady z regionu OBWE*. Na końcu przewodnika znajduje się lista dodatkowych zasobów.

1. Podstawowe pojęcia

Czym jest przemoc ze względu na płeć?

Przemoc ze względu na płeć (ang. *gender-based violence, GBV*) to szczególna forma przemocy interpersonalnej wymierzonej w daną osobę lub grupę ze względu na (rzeczywistą lub postrzeganą) płeć (biologiczną lub kulturową), orientację seksualną lub tożsamość płciową tej osoby/grupy osób. Przemoc ze względu na płeć ma swoje korzenie w nierównowadze sił między różnymi płciami i jest sposobem przejmowania kontroli i upokorzenia ofiary.

Co odróżnia przemoc ze względu na płeć od innych form przemocy?

- Przemoc ze względu na płeć jest skierowana przeciwko osobie ze względu na (rzeczywistą lub postrzeganą) płeć (biologiczną lub kulturową), orientację seksualną lub tożsamość płciową tej osoby.
- Ma ona swoje korzenie w społecznych oczekiwaniach dotyczących ról płciowych (lub stereotypów na temat płci).
- Świadczy o zamiarze przejęcia kontroli lub zyskania władzy nad daną osobą.
- Wynika z istniejącej w naszych społeczeństwach nierównowagi sił powiązanej z płcią.

Czym jest przemoc seksualna i przemoc związana z płcią?

Przemoc seksualna (ang. *sexual violence*) to forma przemocy ze względu na płeć. Ze swej istoty jest to przestępstwo popełniane ze względu na płeć, ponieważ wynika z nierówności między płciami oraz ze stereotypów dotyczących płci (np. z przekonania, że kobiety powinny być seksualnie uległe oraz że agresja seksualna i dominacja to podstawowe składniki męskości). Termin „**przemoc seksualna i przemoc związana z płcią**” (ang. *sexual and gender-based violence, SGBV*) jest stosowany w celu zaakcentowania zarówno seksualnego charakteru przemocy, jak i tego, że przemoc opiera się na przesłankach takich jak płeć, orientacja seksualna lub tożsamość płciowa. Przemoc seksualna i przemoc związana z płcią występują zarówno w całym społeczeństwie, jak i w miejscach pozbawienia wolności.

Warto zapamiętać:

Płeć kulturowa (ang. *gender*) odnosi się do społecznie konstruowanych cech kobiet i mężczyzn. Dotyczą one oczekiwanych norm, ról i relacji między kobietami i mężczyznami. Płeć kulturowa to nabyta tożsamość, która jest wyuczona, zmienia się w czasie i różni się zarówno w obrębie jednej kultury, jak i między różnymi kulturami.

Płeć biologiczna (ang. *sex*) odnosi się do biologicznych i fizjologicznych cech kobiet i mężczyzn, takich jak narządy rozrodcze, hormony i chromosomy.

UWAGA: W niniejszej publikacji stosowany jest jednolity termin „płeć”, z rozróżnieniem na płeć kulturową i biologiczną tam, gdzie jest to szczególnie istotne.

Kto może stać się ofiarą przemocy seksualnej i przemocy związanej z płcią?

Statystycznie rzecz biorąc, większość ofiar przemocy seksualnej i przemocy związanej z płcią stanowią kobiety i dziewczęta, ponieważ ta forma przemocy jest powiązana z uprzedzeniami i dyskryminacją, nierównością płci w społeczeństwie, szkodliwymi stereotypami dotyczącymi płci i nierównością między płciami pod względem sprawowanej władzy. Ofiarami przemocy seksualnej i przemocy związanej z płcią mogą być jednak także mężczyźni i chłopcy. W niektórych silnie zmaskulinizowanych środowiskach, takich jak zakłady karne, przemoc seksualna i związana z płcią jest wykorzystywana przeciwko mężczyznom jako metoda na ich upokorzenie, poniżenie i sprawowanie nad nimi kontroli.

Formy przemocy seksualnej i związanej z płcią w miejscach pozbawienia wolności

W zakładach zamkniętych przemoc seksualna i związana z płcią może przybierać różne formy, w tym m.in. formę zgwałcenia i wykorzystywania seksualnego, a także innych aktów wykorzystywania i upokarzania o charakterze seksualnym. Sposób definiowania takiej przemocy różni się w zależności od ustawodawstwa krajowego, relacji między sprawcą a ofiarą (np. zależy od tego, czy sprawcą jest osoba z personelu czy inna osoba zatrzymana/osadzona) oraz płci obu stron.

Do najczęściej występujących form przemocy seksualnej i przemocy związanej z płcią w miejscach pozbawienia wolności zaliczyć można:

- Zgwałcenie i usiłowanie zgwałcenia
- Napaść na tle seksualnym, molestowanie lub kontakt seksualny o charakterze przestępczym
- Nękanie seksualne
- Groźby o charakterze seksualnym
- Tortury o charakterze seksualnym
- Przymusową prostytucję (barter seksualny)
- Upokarzanie seksualne i niewłaściwe zachowanie (np.

zmuszanie do rozebrania się do naga, podglądactwo, „testy dziewictwa”)

- Upokarzanie i nękanie ze względu na orientację seksualną/tożsamość płciową
- Przemoc związaną ze zdrowiem reprodukcyjnym i seksualnym, np. przymusową sterylizację, przymusową aborcję, przymusowe obrzezanie i kastrację.

Miejsca pozbawienia wolności – ze względu na swój charakter – są instytucjami zamkniętymi, pozostającymi poza dostępem opinii publicznej. Środowiska te są w wysokim stopniu kontrolowane i najczęściej przebywają w nich osoby tej samej płci. **W takim kontrolowanym środowisku zwykle trudniej jest rozpoznawać dysproporcje władzy oraz dynamikę sprawowania kontroli, które są cechami charakterystycznymi przemocy seksualnej i związanej z płcią.** Bardzo często zdarza się, że przyczyny i skutki przemocy seksualnej i związanej z płcią nie są odpowiednio rozpoznane lub nie jest podejmowana w związku z nimi odpowiednia reakcja. Organy władzy lub osoby należące do personelu często traktują przemoc seksualną i związaną z płcią jako przemoc o charakterze interpersonalnym i zajmują się nią jedynie w kontekście zagrożenia bezpieczeństwa. Zdarza się, że osoba z personelu może celowo stosować przemoc seksualną i związaną z płcią do kontrolowania osób pozbawionych wolności. Zrozumienie natury i dynamiki takiej przemocy jest ważnym krokiem w kierunku ochrony osób przed tą formą nadużyć.

Jaka jest skala problemu?

Poziom przemy seksualnej i związanej z płcią występującej w całym społeczeństwie jest powszechnie niedoszacowany. Ekspertcy uważają, że liczba zgłaszanych przypadków przemy seksualnej to zaledwie „wierzchołek góry lodowej” i że ofiar jest znacznie więcej niż wynikałoby to ze statystyk.

Skalę przemy seksualnej i związanej z płcią w miejscach pozbawienia wolności trudno jest oszacować ze względu na ograniczone dane i niezbyt liczne badania dotyczące jej występowania. Co więcej, ponieważ istnieją różne definicje przemy seksualnej i przemy związanej z płcią, a także różne formy prowadzenia dokumentacji i rozmaite metody badawcze, dostępne dane nie tylko różnią się znacznie w zależności od kraju, ale także nie da się ich porównywać. Panuje jednak zgoda co do tego, że **przemoc seksualna i związana z płcią to w miejscach pozbawienia wolności znacznie niedoszacowany, niedostrzegany problem.**

Dlaczego ofiary nie zgłaszają przemy seksualnej i przemy związanej z płcią?

Główne **przyczyny, które powodują niedoszacowanie przemy tego typu w całym społeczeństwie, w środowiskach zamkniętych ulegają dodatkowemu spotęgowaniu.**

Istnieją także bariery charakterystyczne dla miejsc pozbawienia wolności, które utrudniają zgłaszanie tego typu zdarzeń.

- **Poczucie wstydu i upokorzenia**

Ofiary przemocy seksualnej i związanej z płcią zazwyczaj czują wstyd i upokorzenie, ponieważ społeczeństwo często stygmatyzuje ten rodzaj przemocy. U osób zatrzymanych/osadzonych występuje podobna niechęć do mówienia o przemocy seksualnej lub do ujawniania informacji na ten temat, a sytuację pogarsza brak dostępu do usług wsparcia (np. do poradnictwa i możliwości leczenia traumy) oraz szczególnie, ekstremalnie silne piętnowanie ofiar przemocy seksualnej i związanej z płcią w niektórych kulturach więziennych. Mężczyźni i chłopcy mogą odczuwać przemożny wstyd z powodu powszechnie panującego błędnego przekonania, że powinni móc obronić się przed taką przemocą. Mogą czuć się upokorzeni ze względu na to, że są postrzegani jako „niemęscy”.

- **Strach przed sprawcą i odwetem**

Jest to jedna z najczęstszych przyczyn wymienianych przez pokrzywdzone kobiety pytane o to, dlaczego nie zgłosiły incydentu przemocy seksualnej. W zakładach zamkniętych obawa przed groźbami ze strony sprawców i odwetem w przypadku zgłoszenia przemocy seksualnej i związanej z płcią rośnie tym bardziej. Strach przed odwetem może również zniechęcać personel i świadków przemocy do jej zgłaszania.

- **Negatywne skutki administracyjne związane ze zgłaszaniem przemocy**

W niektórych zakładach zgłoszenie incydentu przemocy seksualnej i związanej z płcią może powodować negatywne skutki. Jeżeli na przykład ofiara wie, że w konsekwencji zgłoszenia nadużyć zostanie umieszczona w areszcie ochronnym i w efekcie straci niektóre przywileje (np. udział w zajęciach), może zdecydować, że nie będzie zgłaszać przemocy. Analogicznie może się zdarzyć, że wskutek zgłoszenia ofiara zostanie przeniesiona do innego ośrodka o gorszych warunkach, np. dalej od rodziny i przyjaciół przebywających na wolności.

- **Charakter relacji między sprawcą a ofiarą**

Szczególne przeszkody w dokonywaniu zgłoszeń przypadków przemocy mogą wynikać z relacji między sprawcą a ofiarą. Władze jednostki penitencjarnej mogą na przykład nie uwierzyć w oskarżenia wysuwane przez ofiary przemocy seksualnej i związanej z płcią, jeśli sprawcami są osoby należące do personelu placówki. Gdy przemoc seksualna i związana z płcią przybiera formę wymuszonego seksu w zamian za korzyści i jest popełniana przez osobę z personelu lub przez inną osobę osadzoną, ofiara może wahać się przed zgłoszeniem tego faktu z obawy przed utratą „przywilejów” lub przed tym, że zostanie uznana za współwinną ewentualnych naruszeń (np. jeśli ofiara zyskuje specjalne traktowanie lub dobra materialne od władz zakładu karnego w zamian za przysługi seksualne).

- **Tendencja do obwiniania ofiary**

W społeczeństwie rozpowszechnione jest błędne przekonanie, że swoim zachowaniem ofiary same prowokują przemoc seksualną, w tym zgwałcenie. Takie postawy wobec przemocy seksualnej i związanej z nią wywołują u ofiar poczucie winy lub przekonanie, że to one same do pewnego stopnia przyczyniły się do spowodowania przemocy, która je spotkała. Wśród osób, które wcześniej doświadczyły przemocy w związku, powszechne jest również zjawisko samoobwiniania się. Niektóre ofiary uważają zachowania przemocowe za „coś normalnego”. U niektórych zatrzymanych/osadzonych może dojść do zinternalizowania takich postaw, osoby takie mogą więc sądzić, że ponieważ są pozbawione wolności, muszą akceptować przemoc jako element odbywanej kary.

- **Brak skutecznych mechanizmów i procedur składania skarg**

Zgodnie z międzynarodowymi standardami wszystkie osoby pozbawione wolności powinny otrzymać informacje o tym, w jaki sposób mogą składać skargi. Powinny też mieć możliwość składania skarg do różnych organów (w tym np. do organów monitorujących) i korzystania z rozwiązań gwarantujących składanie skarg w sposób bezpieczny i poufny. W miejscach pozbawienia wolności **nie zawsze istnieją jednak ustalone procedury składania skarg**. Osoby osadzone/zatrzymane nie zawsze też wiedzą, jak złożyć skargę lub nie są w stanie tego zrobić – na przykład dlatego, że nie potrafią czytać, pisać lub mówić w danym języku.

- **Brak zaufania do mechanizmów składania skarg**

Nawet jeśli mechanizmy składania skarg istnieją, to jeśli nie są one niezależne ani skuteczne, bądź jeśli nie zapewniają poufności lub anonimowości, ofiary i świadkowie przemocy nie będą im ufać, a zatem maleje prawdopodobieństwo, że zgłoszą przemoc seksualną i związaną z płcią.

Gdy władze placówki nie są w stanie zapobiec przemocy seksualnej i związanej z płcią lub gdy nie podejmują działań przeciwko sprawcom, **ofiary mogą mieć poczucie, że zgłaszanie jest bezcelowe lub niebezpieczne.** Jeśli sprawcami przemocy seksualnej i związanej z płcią są osoby z personelu, ofiary częściej będą mieć poczucie, że system działa wadliwie i że nie doczekają się skutecznej reakcji. Jeśli personel nie traktuje poważnie niektórych skarg dotyczących przemocy seksualnej i związanej z płcią (np. gdy do takiej przemocy dochodzi między zatrzymanymi/osadzonymi kobietami), ofiary najprawdopodobniej nie będą dokonywać zgłoszeń. Pewną rolę mogą również odgrywać tutaj czynniki takie jak płeć i wiek – badania wykazały, że mężczyźni i młode ofiary przemocy seksualnej i związanej z płcią rzadziej rozumieją procedury składania skarg i mniej im ufają.

Jakie są skutki przemocy seksualnej i przemocy związanej z płcią?

Skutki przemocy seksualnej i związanej z płcią są poważne i dalekosiężne – zarówno dla osób indywidualnych, jak i instytucji, zwłaszcza przy braku odpowiedniego reagowania.

Skutki dla ofiar przemocy:

- **Skutki fizyczne:** obejmują m.in. obrażenia ciała, zakażenia przenoszone drogą płciową oraz problemy dotyczące zdrowia reprodukcyjnego.
- **Problemy emocjonalne i psychiczne:** np. poczucie wstydu lub winy, depresja, lęk, zespół stresu pourazowego (PTSD), zaburzenia snu i koncentracji, poczucie bezbronności i ataki paniki, które mogą prowadzić do samookaleczeń, a nawet prób samobójczych.
- **Konsekwencje społeczno-ekonomiczne:** np. trudności w nawiązywaniu relacji oraz w znalezieniu/utrzymaniu zatrudnienia. Napiętnowanie ofiar może powodować ich izolację społeczną i prowadzić do opuszczenia ich przez rodzinę i przyjaciół.

Skutki dla instytucji penitencjarnych:

- **Wzrost przemocy:** Występowanie przemocy seksualnej i związanej z płcią podważa poczucie bezpieczeństwa. Prowadzi do dalszej przemocy i wzmacnia nierówności między płciami, seksizm i dyskryminację. Funkcjonowanie instytucji, w której dochodzi do przemocy, jest trudniejsze i droższe.
- **Trudności w naborze pracowników i podwyższona fluktuacja kadr:** Jeśli problem przemocy seksualnej i związanej z płcią utrzymuje się, wpływa

to negatywnie na morale, bezpieczeństwo i stabilność kadry. Zakład zyskuje wtedy opinię miejsca, w którym dochodzi do przemocy i nadużyć, i może mieć problemy z zatrudnieniem i utrzymaniem personelu, zwłaszcza kobiecego.

- **Koszty ekonomiczne:** Skutki ekonomiczne mogą polegać na znacznym wzroście kosztów dotyczących zapewnienia bezpieczeństwa i programów prowadzonych w placówkach (np. programów zapobiegania rozprzestrzenianiu się chorób zakaźnych, w tym gruźlicy i chorób wenerycznych). Przemoc seksualna i związana z płcią, do której dochodzi w miejscach pozbawienia wolności, osłabia skuteczność programów resocjalizacyjnych i reintegracyjnych, pociągając za sobą długoterminowe koszty dla publicznej ochrony zdrowia i systemów opieki społecznej oraz dla przyszłych pracodawców.

2. Rozpoznawanie podatności na zagrożenia

Kim są potencjalne ofiary i sprawcy przemocy seksualnej i przemocy związanej z płcią w miejscach pozbawienia wolności?

Potencjalne ofiary

- Dorosłe osoby zatrzymane i osadzone (kobiety i mężczyźni)
- Osoby zatrzymane i osadzone będące lesbijkami, gejami, osobami biseksualnymi i transpłciowymi lub interpłciowymi (LGBTI) lub osoby w ten sposób postrzegane
- Nieletnie osoby zatrzymane i osadzone (dziewczęta i chłopcy)

Potencjalni sprawcy

- Przedstawiciele organów władzy zajmujących się zatrzymywaniem i osadzaniem osób, a także przeszukiwaniami, prowadzeniem śledztw, dochodzeń i przesłuchań
- Funkcjonariusze i kierownictwo zakładów karnych oraz inne osoby pracujące w miejscach pozbawienia wolności, w tym więzienny personel medyczny
- Osoby zatrzymane i osadzone
- Usługodawcy, pracownicy ochrony zdrowia, adwokaci, osoby z zewnątrz wykonujące różne prace w miejscach pozbawienia wolności

Potencjalne ofiary**Potencjalni sprawcy**

- Członkowie zespołów monitorujących
- Osoby odwiedzające, w tym członkowie rodzin (również podczas widzeń intymnych), znajomi lub inne osoby

Co zwiększa podatność na przemoc seksualną i przemoc związaną z płcią?

Niektóre grupy osób ze względu na swoją płć kulturową oraz inne schematy dyskryminacji obecne w społeczeństwie są szczególnie narażone na przemoc seksualną i związaną z płcią. Jeśli dojdzie do zatrzymania i osadzenia takich osób, zaspokojenie ich potrzeb oraz zapewnienie im bezpieczeństwa wymaga specjalnych środków.

LISTA KONTROLNA: Czynniki zwiększające podatność na zagrożenia

- ❑ **Wiek:** Młode osoby zatrzymane/osadzone mogą wymagać szczególnej ochrony przed przemocą seksualną i przemocą związaną z płcią ze względu na swój wiek i poziom dojrzałości. Ponadto osoby osadzone będące w starszym (podeszłym)

wieku mogą być narażone na wiktyimizację ze strony młodszych współosadzonych.

-
- ❑ **Przynależność do mniejszości:** Osoby zatrzymane i osadzone należące do różnych mniejszości (np. ze względu na pochodzenie etniczne, wyznanie lub status obcokrajowca) mogą być narażone na przemoc seksualną i związaną z płcią, ponieważ w zakładach karnych lub w innych miejscach pozbawienia wolności schematy dyskryminacji obecne w całym społeczeństwie są często odtwarzane lub wzmacniane. W krajach, w których w przeszłości dochodziło do konfliktów na tle etnicznym, osoby należące do mniejszości etnicznych mogą być narażone na przemoc jako formę kary i odwetu.

-
- ❑ **Niepełnosprawność:** Jeśli osadzonym mającym niepełnosprawność (fizyczną, umysłową, intelektualną lub sensoryczną) zakład karny lub ośrodek odosobnienia nie stworzy bezpiecznego otoczenia umożliwiającego im codzienne funkcjonowanie ani nie zadba należycie o ich potrzeby, osoby takie mogą być narażone na ryzyko przemocy seksualnej i związanej z płcią. Sprawcy często wychodzą z założenia, że osoby z niepełnosprawnością intelektualną lub problemami zdrowia psychicznego nie będą traktowane poważnie, jeśli zgłoszą przemoc.

- ❑ **Osoby trudniące się prostytutką:** Grupa ta jest szczególnie narażona na przemoc seksualną i związaną z płcią podczas zatrzymania, zwłaszcza przez policję. Poziom narażenia wzrasta też w krajach, w których prostytutka jest uznawana za przestępstwo. Osoby trudniące się prostytutką często mają wcześniejsze doświadczenia przemocy. Oprócz psychicznych i fizycznych skutków wcześniejszych nadużyć powodem utrudniającym zgłaszanie przemocy seksualnej i związanej z płcią będzie w tym przypadku społeczna marginalizacja tych osób.

- ❑ **Osoby o wysokim statusie społecznym:** Osoby zatrzymane/osadzone należące do niektórych kategorii, np. osoby publiczne, celebryci lub członkowie ich rodzin, mogą być celem ataków ze względu na swój status społeczny.

- ❑ **Osoby, które doświadczyły przemocy w przeszłości:** Osoby te są bardziej narażone na kolejną wiktyimizację przez innych zatrzymanych/osadzonych lub personel. Osoby, które w przeszłości padły ofiarą przemocy seksualnej i związanej z płcią, zazwyczaj rozwijają swoje własne strategie przetrwania, co może również zwiększyć ich podatność na zagrożenia w miejscach pozbawienia wolności.

- ❑ **Inne czynniki osobiste:** Należy uwzględnić takie czynniki jak uzależnienia, niesamodzielność, powiązania rodzinne lub społeczne, status społeczno-ekonomiczny, charakter popełnionego czynu zabronionego, przynależność do gangu czy dotychczasowa historia pobyków w zakładach karnych.

Warto pamiętać:

Czynniki zwiększające podatność na zagrożenia mają charakter **dynamiczny**. Oznacza to, że podatność na zagrożenia może zmieniać się w czasie lub w zależności od konkretnych okoliczności lub lokalizacji (np. w sytuacji, kiedy osoba osadzona staje się bardziej odizolowana z powodu przeniesienia do nowego zakładu lub gdy nikt jej już nie odwiedza). Ponadto czynniki zwiększające podatność na zagrożenia **przenikają się wzajemnie**, co oznacza, że ich połączenie w przypadku danej osoby zwiększa ryzyko narażenia na przemoc seksualną i związaną z płcią (przykładem może być młody mężczyzna lub kobieta z mniejszości etnicznej).

Warto pamiętać:

Osoby zatrzymane i osadzone, które są podejrzane, oskarżone lub skazane za określone rodzaje przestępstw (np. za przestępstwa związane z przemocą seksualną) mogą być w miejscach pozbawienia wolności bardziej narażone na wykorzystywanie seksualne.

Jaki jest związek między płcią a podatnością na zagrożenia?

Oprócz opisanych powyżej czynników osobistych, które mogą dotyczyć każdej osoby zatrzymanej/osadzonej, czynnikiem zwiększającym podatność na przemoc seksualną i przemoc związaną z płcią jest również płeć.

Kobiety

Ogólnie rzecz biorąc, kobiety stanowią grupę wysokiego ryzyka pod względem narażenia na przemoc seksualną i związaną z płcią, i nie inaczej jest w miejscach pozbawienia wolności. Wynika to z faktu, że tego typu przemoc ma swoje korzenie w istniejących nierównościach między płciami, które to nierówności w ośrodkach odosobnienia ulegają spotęgowaniu.

W ogólnej populacji więziennej kobiety stanowią mniejszość i zazwyczaj umieszcza się je w obiektach zaprojektowanych z myślą o mężczyznach. Praca personelu i kierownictwa, a także organizacja programów edukacyjnych, rekreacyjnych i zawodowych nie zawsze jest dostosowana do specyfiki kobiet i do ich potrzeb. Ze względu na ograniczoną liczbę ośrodków przeznaczonych dla kobiet, osadzone często trafiają do placówek o wyższym stopniu bezpieczeństwa, niż jest to konieczne, co może ograniczać im możliwość odwiedzin ze strony bliskich. Dyskryminacja ze względu na płeć w miejscach pozbawienia wolności może zarówno prowadzić do przemocy seksualnej i związanej

z płcią, jak też potęgować szkodliwy wpływ tej przemocy na kobiety. W związku z tym ważne jest, aby rozpoznawać i uwzględniać szczególne doświadczenia kobiet, które przebywają w ośrodkach odosobnienia.

Warto pamiętać:

W kilku badaniach prowadzonych w skali poszczególnych krajów wykazano, że około połowa osadzonych kobiet doświadczyła jakiejś formy fizycznego, seksualnego lub emocjonalnego znęcania się zanim jeszcze trafiły do zakładu karnego.

Istnieje silny związek między przemocą wobec kobiet a ich obecnością w zakładzie karnym. Wiele kobiet przebywających w miejscach pozbawienia wolności padło w przeszłości ofiarą przemocy ze względu na płeć lub doznało innych form wiktymizacji, np. znęcano się nad nimi w dzieciństwie, doznawały przemocy domowej, były ofiarami handlu ludźmi lub różnych form wykorzystywania seksualnego. To naraża je na zwiększone ryzyko dalszej przemocy i nadużyć podczas przebywania w ośrodku zamkniętym.

Mężczyźni

Dostępne dane z badań – aczkolwiek ograniczone – wskazują, że przemoc seksualna i związana z płcią skierowana wobec mężczyzn i chłopców jest w miejscach pozbawienia wolności zjawiskiem powszechnym. W zakładach karnych

i aresztach może ona przybierać różne formy, w tym takie jak zgwałcenie, gwałt zbiorowy, niewolnictwo seksualne, zmuszanie do nagości i przymuszanie do zachowań seksualnych.

Ze względu na to, że placówki zamknięte są zdominowane przez mężczyzn, a podstawową formą wyrażania męskości bywa przemoc, oczekuje się od osadzonych mężczyzn, że dostosują się oni do otoczenia i będą wykazywać agresywne zachowania. Jeśli tak nie robią, są narażeni na zwiększone ryzyko przemocy. Do przemocy seksualnej i związanej z płcią często dochodzi między osobami zatrzymanymi/osadzonymi, a mężczyźni mogą być ofiarami innych zatrzymanych/osadzonych w ramach wymierzania kary, sprawowania kontroli, terroryzowania, grożenia lub osłabiania danej jednostki lub całej grupy.

Osadzeni mężczyźni mogą postrzegać przemoc seksualną jako zagrożenie dla własnej męskości, dlatego mogą być szczególnie niechętni do jej zgłaszania lub mogą mówić, że padli ofiarą „znęcania się” lub „tortur”, bez skupiania się na tych aspektach przemocy, które dotyczą seksualności lub płci.

Osoby LGBTI

Lesbijki, geje, osoby biseksualne, transpłciowe lub interpłciowe (LGBTI) (bądź też osoby, które są w ten sposób postrzegane) często spotykają się w społeczeństwie z negatywnym nastawieniem, dyskryminacją, nękaniami, a nawet przemocą, ponieważ nie wypełniają tradycyjnych oczekiwań

dotyczących płci. W miejscach pozbawienia wolności dyskryminacja i stygmatyzacja tych osób jest podobna (lub większa) i mogą być one szczególnie narażone na ataki ze strony innych osadzonych, a także personelu, co może na przykład przybierać formę upokarzających i inwazyjnych kontroli osobistych.

Systemy wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, a w szczególności miejsca pozbawienia wolności, mają tendencję do pomijania lub nieuwzględniania szczególnych potrzeb osób LGBTI. Na przykład osoby transpłciowe i interpłciowe mogą znaleźć się w trudnej sytuacji, jeśli władze placówki nie wezmą pod uwagę ich potrzeb przy podejmowaniu decyzji o przydziale celi.

Warto pamiętać:

W wielu systemach penitencjarnych rozpowszechniony jest mit, że to homoseksualni mężczyźni są głównymi sprawcami nadużyć seksualnych i gwałtów. W rzeczywistości, jeżeli nie ma wprowadzonych skutecznych mechanizmów zapobiegania i ochrony, homoseksualni mężczyźni, podobnie jak inne osoby LGBTI, są narażeni na wysokie ryzyko wiktyimizacji przez innych zatrzymanych/osadzonych lub przez personel.

3. Ograniczanie ryzyka

Ocenę ryzyka i potrzeb związanych z zagrożeniem przemocą seksualną i przemocą związaną z płcią należy przeprowadzać na każdym etapie postępowania w sprawach karnych. Wyniki takiej oceny powinny być wykorzystywane m.in. przez policję, prokuratorów, sądy, kuratorów sądowych oraz personel zakładów karnych.

Oś czasu:

Przy ocenie ryzyka i potrzeb należy uwzględnić wszystkie czynniki, które mogą stwarzać zagrożenie dla poszczególnych osób. Mają one kluczowe znaczenie przy rozpoznawaniu oznak podatności na przemoc lub oznak agresji,

zapewnienia skutecznego leczenia i rehabilitacji, planowania programów resocjalizacji i zapewnienia bezpieczeństwa dla wszystkich osób.

LISTA KONTROLNA: Dobre praktyki w zakresie oceny ryzyka wystąpienia przemocy seksualnej i związanej z płcią

- ❑ Należy przyjmować szerokie rozumienie ryzyka (tzn. ryzyko dla potencjalnych ofiar; ryzyko, że ktoś może dopuścić się przemocy seksualnej i związanej z płcią; ryzyko dopuszczenia się takiej przemocy przez funkcjonariuszy służby więziennej lub przez inne osoby; ryzyko, że ofiarą przemocy może paść funkcjonariusz więzienny lub inna osoba) oraz stosować jasne kryteria w celu identyfikacji ryzyka.

- ❑ Należy korzystać z różnorodnych źródeł, takich jak:
 - Przeszłość kryminalna danej osoby
 - Charakter czynu zabronionego
 - Historia udziału w aktach przemocy między osadzonymi
 - Historia wiktyimizacji

- Problemy zdrowotne i wywiad medyczny
- Historia uzależnień
- Pochodzenie społeczno-ekonomiczne
- Inne czynniki o charakterze osobistym, które mogą zwiększać podatność na zagrożenia (patrz: lista kontrolna dotycząca czynników zwiększających podatność na zagrożenia).

Nie należy robić założeń w oparciu o stereotypy, lecz oceniać ryzyko na podstawie obiektywnych ustaleń.

Należy pamiętać o uwzględnieniu opinii osoby zatrzymanej lub osadzonej na temat odczuwanego przez nią samą poczucia zagrożenia.

Należy udostępnić wyniki oceny ryzyka wszystkim pracownikom placówki, którzy powinni mieć do nich dostęp. Informacje te należy także przekazać (w poufnej rozmowie) osobie osadzonej i umożliwić jej wyrażenie opinii.

Należy dokonywać regularnych przeglądów i aktualizacji oceny ryzyka.

- ❑ Należy szkolić personel w zakresie przeprowadzania oceny ryzyka i potrzeb przy zastosowaniu standardowych metod i wspólnych kryteriów.

- ❑ Należy monitorować metody oceny ryzyka i oceniać ich skuteczność.

- ❑ Należy zadbać o to, aby skład zespołów dokonujących oceny ryzyka był zrównoważony pod względem płci i w miarę możliwości należy zapewnić w nich udział ekspertów w dziedzinie przemocy seksualnej i związanej z płcią.

- ❑ Należy wprowadzić natychmiastowe środki ochrony dla osób uznanych za zagrożone przemocą seksualną i związaną z płcią, aby ograniczyć ich narażenie na dyskryminację i stygmatyzację oraz zapobiec pogorszeniu się warunków ich pobytu w placówce zamkniętej. Jedną z możliwości może być konsultacja z osobą zatrzymaną/osadzoną na temat sposobów zapewnienia jej bezpieczeństwa – można tu poruszyć takie tematy jak płeć osób współosadzonych i personelu przeprowadzającego kontrole osobiste.

Należy podejmować szczególne kroki w celu **zmniejszenia ryzyka wystąpienia przemocy seksualnej i związanej z płcią w sytuacjach, które wiążą się ze zwiększoną**

podatnością na zagrożenia – na przykład podczas pierwszych kontaktów z policją, na etapie dochodzenia/śledztwa oraz w kontekście przebywania w miejscu pozbawienia wolności (gdzie może występować przeludnienie).

Aresztowanie i zatrzymanie

Okres pomiędzy zatrzymaniem a formalnym umieszczeniem w policyjnym ośrodku zatrzymań to czas zwiększonego narażenia na przemoc seksualną i związaną z płcią. Osoby podejrzane częściej przebywają sam na sam z przedstawicielami organów dokonujących zatrzymania i mogą znajdować się w miejscach, w których nie ma kamer monitoringu, urządzeń rejestrujących dźwięk ani świadków nadużyć.

W każdym miejscu pozbawienia wolności należy stosować odpowiednie środki bezpieczeństwa. Jednym z najważniejszych środków jest zapewnienie osobie zatrzymanej informacji na temat:

- przyczyny zatrzymania i ewentualnych zarzutów;
- miejsca przetrzymywania;
- praw osoby zatrzymanej i sposobu ich ochrony. (Należy zwrócić uwagę, że chodzi również o prawo do niebycia poddanym przemocy oraz prawo do złożenia skargi na temat sposobu traktowania podczas zatrzymania.);

- prawa osoby zatrzymanej do kontaktu z członkami rodziny i do posiadania adwokata.

Zaleca się również, aby osoby należące do określonych grup, np. dzieci czy osoby z problemami zdrowia psychicznego, były przekierowywane z policyjnego ośrodka zatrzymań do ośrodka świadczącego usługi zdrowotne/socjalne.

Przesłuchania

Na etapie dochodzenia/śledztwa osoby podejrzane mogą być narażone na wysokie ryzyko doświadczenia przemocy seksualnej i związanej z płcią, zwłaszcza podczas przesłuchań mających na celu uzyskanie zeznań od podejrzanych lub informacji od świadków.

LISTA KONTROLNA: Zabezpieczenia zmniejszające ryzyko wystąpienia przemocy seksualnej i związanej z płcią podczas przesłuchania

- Należy niezwłocznie rozpoznawać potrzeby osób szczególnie narażonych na przemoc (w tym potrzeby związane z płcią i wiekiem). Do osób szczególnie narażonych należą m.in. kobiety i dziewczęta, osoby małoletnie, osoby z niepełnosprawnością i osoby należące do różnych mniejszości.

- ❑ Należy zadbać o sformułowanie jasnych przepisów opisujących procedurę doprowadzania osoby zatrzymanej na przesłuchanie.

- ❑ Należy przekazać osobie zatrzymanej informacje o jej prawach: prawie do korzystania z pomocy prawnika, do poinformowania osoby trzeciej o swoim zatrzymaniu, do dostępu do opieki medycznej i do kontaktu z rodziną.

- ❑ W odpowiednim czasie należy zapewnić kontrolę sądową legalności zatrzymania i aresztu.

- ❑ Należy dokonywać regularnego przeglądu metod przesłuchań i praktyk, co obejmuje też przegląd praktyk służących zapobieganiu torturom i przemocy seksualnej i związanej z płcią.

- ❑ Należy prowadzić pełną dokumentację wszystkich przesłuchań, w tym także odnotowywać tożsamość wszystkich obecnych osób.

- ❑ Należy szkolić wszystkich funkcjonariuszy biorących udział w przesłuchaniach pod kątem prowadzenia przesłuchań w sposób uwzględniający aspekt płci osób podejrzanych, w tym także

w kontekście zapobiegania przemocy seksualnej i związanej z płcią.

- ❑ Należy zadbać, aby pomieszczenia wykorzystywane do prowadzenia przesłuchań były wyposażone w sprawnie działający przycisk alarmowy, z którego może skorzystać zarówno osoba przesłuchująca, jak i przesłuchiwana, jeśli poczuje się zagrożona.
- ❑ Należy zadbać, aby przesłuchania nie odbywały się w odizolowanych pomieszczeniach.

Kontrole osobiste

Kontrole osobiste wiążą się z wysokim ryzykiem wystąpienia przemocy seksualnej i związanej z płcią. W świetle prawa międzynarodowego kontrole takie mogą stanowić przemoc seksualną i związaną z płcią lub tortury i inne formy złego traktowania, jeśli są prowadzone nadmiarowo i w sposób powtarzalny (rutynowy), jeśli wiążą się ze szczególnie inwazyjnym przeszukiwaniem lub jeśli są celowo ukierunkowane na określone grupy osób zatrzymanych/osadzonych.

Termin „kontrola osobista” może dotyczyć trzech różnych procedur:

1. kontrola osobista za pomocą **dotyku przez ubranie (obszukiwanie)**;

2. kontrola osobista **rozebranej osoby**, co polega na **ogłędzinach** wszystkich części ciała osoby po zdjęciu przez nią ubrania lub odstonięciu ciała, ale bez kontaktu fizycznego;
3. **przeszukanie jam ciała**, nazywane również **kontrolą inwazyjną lub intymną**, która polega na fizycznym badaniu otworów ciała, takich jak pochwa czy odbyt.

LISTA KONTROLNA: Dobre praktyki w zakresie kontroli osobistej

- Kontrole osobiste należy stosować wyłącznie w ostateczności. Funkcjonariusze służby więziennej powinni zawsze oceniać, czy kontrola osobista jest potrzebna (*zasada konieczności*) i powinni stosować *najmniej inwazyjną metodę pozwalającą osiągnąć cel kontroli (zasada proporcjonalności)*. *Należy również stosować alternatywne metody kontroli (np. skanery ciała)*.
- Należy prowadzić pełny rejestr przeprowadzonych kontroli osobistych.
- Należy wprowadzić zasady dotyczące zarówno dopuszczalnego, jak i zabronionego zachowania podczas kontroli osobistej. Zasady te powinny

uwzględniać aspekt płci i prawa człowieka. Dodatkowo cały personel powinien zostać przeszkolony w zakresie tych zasad.

- ❑ Kontrole osobiste należy przeprowadzać w sposób gwarantujący pełne poszanowanie godności i prywatności osoby kontrolowanej.

- ❑ Kontrole osobiste powinny odbywać się w pomieszczeniu zapewniającym prywatność, w którym osoba poddawana kontroli nie jest widoczna dla innych pracowników ani innych osób zatrzymanych/osadzonych.

- ❑ Przed rozpoczęciem kontroli osobistej osoby zatrzymane/osadzone powinny mieć możliwość ujawnienia lub oddania personelowi wszelkich ukrytych przemyconych/zakazanych przedmiotów.

- ❑ Od osób zatrzymanych/osadzonych nie należy wymagać całkowitego rozebrania się. Kontrole wiążące się ze zdejmowaniem ubrania powinny być prowadzone etapami (najpierw kontrola osoby po jej rozebraniu się od pasa w górę, a dopiero potem po jej rozebraniu się od pasa w dół).

- ❑ Kontrolę osobistą powinien prowadzić przeszkolony personel tej samej płci co osoba zatrzymana/osadzona, szczególnie w przypadku kontroli kobiet i dziewcząt. W przypadku osób LGBTI osoba zatrzymana/osadzona powinna mieć możliwość wyboru płci pracownika dokonującego kontroli osobistej.

Transportowanie i przewożenie

Osoby zatrzymane i osadzone są regularnie przewożone z miejsc pozbawienia wolności do sądu, pomiędzy instytucjami penitencjarnymi lub do placówek medycznych. W czasie przewożenia zachodzi podwyższone ryzyko dopuszczania się przemocy seksualnej i związanej z płcią przez personel, przez innych zatrzymanych/osadzonych lub przez osoby, które zwykle nie mają kontaktu z osobami zatrzymanymi/osadzonymi. Ryzyko to może wzrastać, gdy transportem osób zatrzymanych/osadzonych zajmują się podmioty niepaństwowe.

Aby zminimalizować ryzyko, instytucje powinny wdrożyć klarowne zasady regulujące warunki przewożenia osób. W zasadach tych należy wyraźnie zwracać uwagę na problematykę przemocy seksualnej i przemocy związanej z płcią w sposób uwzględniający aspekt płci.

LISTA KONTROLNA: Najważniejsze środki bezpieczeństwa w przypadku transportowania i przewożenia

- Podczas przewożenia należy stosować zwykłe środki bezpieczeństwa dotyczące separacji osób zatrzymanych/osadzonych i przydzielania odpowiedniego personelu (dotyczy to oddzielania mężczyzn od kobiet, osób nieletnich od dorosłych).

- Kobiety powinny być nadzorowane wyłącznie przez inne kobiety (funkcjonariuszki).

- Przewożenia osób transpłciowych i interpłciowych należy dokonywać ze szczególną ostrożnością i wrażliwością.

- Podstawą decyzji o przewożeniu konkretnych osób zatrzymanych/osadzonych osobno lub razem powinny być wnioski z indywidualnej oceny ryzyka.

- Osoby zatrzymane i osadzone muszą mieć możliwość komunikowania się z rodziną i prawnikami lub informowania innych osób trzecich o przewiezieniu w inne miejsce.

- ❑ W miarę możliwości w pojazdach i obiektach tranzytowych należy instalować kamery przemysłowe. Do zmniejszenia ryzyka nadużyć również mogą przyczynić się urządzenia śledzące (GPS) instalowane w pojazdach.

Przydzielanie do cel

Zamknięte zakłady penitencjarne w wielu krajach są przełudnione, co samo w sobie może prowadzić do nasilenia stresu, problemów ze zdrowiem psychicznym i do przemocy (w tym do przemocy seksualnej i związanej z płcią). Ponadto przepelnionymi i niedofinansowanymi zakładami trudniej jest zarządzać, co utrudnia zapobieganie przemocy seksualnej i związanej z płcią i reagowanie na jej przypadki. W przełudnionych zakładach karnych trudniej jest zaspokajać podstawowe potrzeby osób osadzonych czy zapewnić realizację programów i usług pomagających ograniczyć przemoc, takich jak programy resocjalizacyjne, edukacyjne i szkoleniowe.

LISTA KONTROLNA: Międzynarodowe standardy zakwaterowania w miejscach pozbawienia wolności

- ❑ Każda osoba osadzona powinna mieć własną celę przeznaczoną do nocnego snu.

- ❑ Jeśli nie jest to możliwe, należy zmniejszyć ryzyko przemocy poprzez unikanie umieszczania w celi tylko dwóch osób osadzonych.

- ❑ W przypadku korzystania z sal wieloosobowych należy zwrócić szczególną uwagę na dobór osadzonych tak, aby mogli bezpiecznie przebywać ze sobą w takich warunkach, a ponadto zapewnić regularny monitoring.

- ❑ Mężczyźni i kobiety, jak również dorośli i nieletni, powinni być zawsze kwaterowani oddzielnie.

- ❑ W przypadku osób transpłciowych należy zawsze konsultować z nimi decyzje dotyczące miejsca osadzenia/obiektów, w których zostaną umieszczone.

- ❑ Należy zapewnić odpowiedni nadzór nad personelem w celu zapobiegania przemocy.

- ❑ Należy zapewnić, aby toalety i miejsca przeznaczone do mycia i ubierania się nadzorował tylko personel tej samej płci.

Segregacja

Segregacja, czyli odseparowywanie niektórych osób zatrzymanych/osadzonych to metoda często stosowana w celu minimalizacji ryzyka przemocy seksualnej i związanej z płcią lub jako reakcja na przemoc po jej wystąpieniu. Zdarza się, że osoby zatrzymane i osadzone, które uznaje się za zagrożone takim typem przemocy, są odseparowywane od innych dla ich własnego bezpieczeństwa, a czasami na własną prośbę. Segregacja może jednak stawiać osoby zatrzymane lub osadzone w trudnej sytuacji i narażać je na ryzyko nadużyć ze strony personelu, zwłaszcza przy ograniczonym kontakcie ze światem zewnętrznym, a w szczególności w przypadku przebywania w celi izolacyjnej. Zwiększona izolacja może mieć negatywne skutki dla zdrowia psychicznego osób zatrzymanych/osadzonych, a odseparowanie ich od ogółu populacji zakładu karnego może narażać je na stygmatyzację.

LISTA KONTROLNA: Dobre praktyki w zakresie segregacji

- Należy rozważyć inne niż segregacja sposoby ochrony osób zatrzymanych/osadzonych szczególnie narażonych na ryzyko przemocy. Należy zadbać, aby alternatywne środki ochrony nie prowadziły do stygmatyzacji ani dyskryminacji tych osób.

- ❑ Jeśli zakład zamierza odizolować daną osobę w celach ochronnych, należy zawsze uzyskać zgodę osoby zatrzymanej/osadzonej na takie odizolowanie.
- ❑ Należy ograniczyć stosowanie segregacji ochronnej do wyjątkowych przypadków, stosować ją przez możliwie najkrótszy czas, przy odpowiednich zabezpieczeniach proceduralnych i regularnej kontroli.

Notatki:

4. Dodatkowe środki

Oprócz działań mających na celu bezpośrednio **zarządzanie ryzykiem** wystąpienia przemyocy seksualnej i związanej z nią, władze państwowe mają obowiązek **zapobiegania** tego typu przemyocy w miejscach pozbawienia wolności i **reagowania** w przypadku jej wystąpienia. Opisane w niniejszej publikacji dobre praktyki powinny być stosowane w codziennym funkcjonowaniu zakładów zamkniętych. Praktyki te wzajemnie się wzmacniają, tworząc środowisko, w którym prawdopodobieństwo wystąpienia przemyocy seksualnej i związanej z nią czy innych form przemyocy znacznie spada.

Bezpieczeństwo statyczne i dynamiczne

Bezpieczeństwo w miejscach pozbawienia wolności zazwyczaj obejmuje zarówno środki statyczne, jak i praktyki o charakterze dynamicznym.

Bezpieczeństwo statyczne dotyczy **fizycznej konstrukcji i infrastruktury budynków**, czyli ścian, krat, zamków, bram itp. oraz **wykorzystania technologii** takich jak systemy alarmowe, czujniki ruchu czy kamery przemysłowe.

Bezpieczeństwo dynamiczne odnosi się do **pozytywnych i konstruktywnych interakcji między**

personalem a osobami zatrzymanymi/osadzonymi, co pozwala pracownikom rozwinąć świadomość sytuacyjną, dzięki czemu mogą **przewidywać problemy i zapobiegać im, zanim się pojawią**. Dynamiczne podejście do bezpieczeństwa jest znacznie mniej uzależnione od stosowania zaawansowanego technologicznie sprzętu i może być wdrożone w każdym ośrodku pozbawienia wolności.

Połączenie statycznych i dynamicznych środków bezpieczeństwa może przyczynić się do zapobiegania przemocy seksualnej i związanej z płcią i pomóc reagować na jej przypadki. Ponadto takie podejście jest również niezbędnym elementem zarządzania ryzykiem oraz zapobiegania przemocy w ogólności. Takie połączenie przyczynia się również do dobrego samopoczucia osób zatrzymanych/osadzonych i poczucia, że są sprawiedliwie traktowane.

LISTA KONTROLNA: Zabezpieczenia statyczne zwiększające bezpieczeństwo osób zagrożonych przemocą seksualną i związaną z płcią

- Należy dopilnować, aby konstrukcja zakładów zamkniętych umożliwiała wszystkim osobom zatrzymanym i osadzonym (kobietom i mężczyznom) poruszanie się po obiekcie bez narażania się na niebezpieczeństwo.

- ❑ Należy dopilnować, aby układ obiektu zapewniał oddzielenie osób zatrzymanych i osadzonych różnej płci i w różnym wieku, zarówno pod względem wizualnym, jak i dźwiękowym.

- ❑ Należy utrzymywać pod szczególnym nadzorem tzw. martwe punkty, w których nie da się wykryć przemocy seksualnej i związanej z płcią (np. sale sypialne, toalety i łazienki), przy jednoczesnym poszanowaniu prywatności osób zatrzymanych/osadzonych.

- ❑ Należy korzystać z systemów telewizji przemysłowej, aby zapobiegać przemocy seksualnej i związanej z płcią lub powstrzymać ją, a także aby zapewnić uzyskanie dowodów w przypadku jej wystąpienia. Korzystanie z telewizji przemysłowej należy odpowiednio uregulować, aby zapewnić ochronę prawa do prywatności, godności i poufności.

Warto pamiętać:

Systemy telewizji przemysłowej są skuteczne w zapobieganiu przemocy seksualnej i związanej z płcią tylko wtedy, gdy są stosowane w połączeniu z innymi środkami, zwłaszcza z dynamicznymi metodami bezpieczeństwa.

Telewizji przemysłowej nie należy wykorzystywać do rekompensowania niedoborów personelu.

LISTA KONTROLNA: Kluczowe elementy bezpieczeństwa dynamicznego

- Należy szkolić personel w zakresie rozwijania relacji z osobami zatrzymanymi i osadzonymi poprzez pozytywne interakcje i umiejętności interpersonalne.

- Należy zadbać, aby personel zachował czujność i już na wczesnym etapie stosował proaktywne podejście do rozpoznawania zagrożeń bezpieczeństwa.

- Profesjonalne relacje między personelem a osadzonymi są podstawą deeskalacji potencjalnych incydentów przemocy i przywracania porządku w drodze dialogu i negocjacji.

- Personel powinien w konstruktywny i pozytywny sposób dbać o aktywizację osób osadzonych, co również przyczynia się do ich przyszłej ponownej integracji ze społeczeństwem.

- Personel powinien mieć wiedzę o pochodzeniu różnych grup osadzonych w miejscu pozbawienia wolności i o ich potrzebach.

Warto pamiętać:

Należy zapewnić specjalne szkolenia personelu w zakresie koncepcji bezpieczeństwa dynamicznego.

Dynamiczne środki bezpieczeństwa są najskuteczniejsze, gdy są stosowane w połączeniu z kompleksową, bieżącą oceną ryzyka i potrzeb.

Przekazywanie informacji o prawach, zasadach i oczekiwaniach

W trakcie przyjmowania do zakładu każda osoba zatrzymana/osadzona powinna otrzymać informacje o swoich prawach, w tym o sposobie składania skarg w sytuacji, gdyby uznała, że jej prawa zostały naruszone. Należy również informować nowo przyjmowane osoby o sankcjach dyscyplinarnych, które będą stosowane w przypadku naruszenia przepisów więziennych, w tym dotyczących przemoc seksualnej i związanej z płcią.

Informacje o prawach, obowiązkach i procedurze składania skarg należy przekazywać w sposób zrozumiały dla każdej osoby zatrzymanej/osadzonej. Mogą to być informacje w formie pisemnej i ustnej, umieszczane w widocznym miejscu (np. wywieszanie oznaczeń w widocznych miejscach w przestrzeniach wspólnych), udostępniane w różnych językach i z uwzględnieniem wszelkich niepełnosprawności (np. w alfabecie Braille'a, w łatwych do odczytania formatach lub w języku migowym).

Ważne jest, aby kierownictwo ośrodków pozbawienia wolności zapewniało nowo przybyłym osobom zatrzymanym/osadzonym oraz personelowi materiały edukacyjne dotyczące konkretnie przemocy seksualnej i związanej z płcią, jej różnych form i skutków, a także działań, jakie może podjąć osoba, która doznała przemocy lub czuje, że jest nią zagrożona.

Mechanizmy składania skarg, reagowanie i dochodzenie

W miejscach pozbawienia wolności powinny istnieć zrozumiałe procedury określające, w jaki sposób osoba zatrzymana/osadzona może złożyć skargę dotyczącą przemocy seksualnej i związanej z płcią i jakie kroki należy podjąć po złożeniu skargi. W ramach reagowania na skargę należy określić wyraźne ramy czasowe dochodzenia/śledztwa oraz środki zapewniające bezpieczeństwo i poufność dla ofiar i świadków.

Istnieje szereg czynników, które zniechęcają różne osoby do zgłaszania przypadków przemocy seksualnej i związanej z płcią (zob. *Dlaczego ofiary nie zgłaszają przemocy seksualnej i przemocy związanej z płcią?*), lecz bariery te można w wielu przypadkach pokonać dzięki jasno sformułowanym reaktywnym i precyzyjnym mechanizmom zgłaszania, o których powiadamiane są wszystkie zainteresowane osoby.

Powszechne bariery utrudniające zgłaszanie przypadków przemocy seksualnej i związanej z płcią

Brak niezależności lub skuteczności mechanizmów składania skarg

Brak informacji na temat mechanizmu (lub brak zaufania do niego)

Należy zadbać, aby istniały pisemne zasady określające szczegółowo, w jaki sposób osoby pozbawione wolności mogą składać skargi, co obejmuje też skargi dotyczące przemocy seksualnej i związanej z płcią.

Należy zapewnić działanie różnych kanałów poufnego zgłaszania przypadków przemocy seksualnej i związanej z płcią (np. pisemnie, za pośrednictwem infolinii, osobiście).

W momencie przyjmowania osób osadzonych do zakładu należy informować je o tych mechanizmach; należy też zadbać, aby informacje te zostały rozpowszechnione w całym zakładzie zamkniętym.

Należy zapewnić pracownikom, w tym personelowi medycznemu, mechanizmy zgłaszania przypadków przemocy seksualnej i związanej z płcią, gdy zauważą jej oznaki.

**Strach przed
odwetem
i represjami**

Osoba zgłaszająca problem musi mieć zagwarantowaną poufność.

Należy zezwolić na składanie anonimowych skarg i zadbać, aby nie były one cenzurowane.

Należy przyjmować zgłoszenia od ofiar, a także od świadków i osób trzecich (np. członków rodziny, prawników, organów monitorujących lub przedstawicieli organizacji społeczeństwa obywatelskiego).

Należy zapewnić ofierze ochronę i nadzór już od momentu zgłoszenia przez nią nadużycia.

Należy zapewnić wszystkim osobom możliwość bezpiecznego dokonywania zgłoszeń.

Natychmiast po złożeniu skargi należy dopilnować, aby domniemani sprawcy zostali zawieszni w obowiązkach służbowych na stanowiskach dających im władzę i nie mieli kontaktu ze skarżącymi.

**Stygmatyzacja
oraz poczucie
wstydu lub
zażenowania**

Należy zapewnić ofiarom możliwość wysyłania skarg do różnych adresatów, a także zapewnić nadzór zarówno wewnętrzny, jak i zewnętrzny.

Należy umożliwić ofiarom wybór osoby, której przekazują swoją skargę tak, aby był to ktoś, przy kim czują się najbardziej komfortowo (np. osoba tej samej płci spośród personelu, osoba o tym samym wyznaniu lub pochodzeniu kulturowym, lekarz, prawnik).

Należy zapewnić ofiarom specjalistyczne wsparcie i pomoc natychmiast po złożeniu skargi.

Warto pamiętać:

Dokonanie zgłoszenia powinno wiązać się z natychmiastowym uruchomieniem specjalistycznego wsparcia i pomocy dla ofiar przemocy seksualnej i związanej z płcią (w tym opieki zdrowotnej i psychiatrycznej, doradztwa, pomocy prawnej, środków bezpieczeństwa). Cennym zasobem dla kierownictwa zakładów karnych może być współpraca z organizacjami społeczeństwa obywatelskiego, które zajmują się problemem przemocy seksualnej i związanej z płcią, dzięki czemu można zapewnić ofiarom opiekę na odpowiednim poziomie.

Medyczne badania profilaktyczne i usługi zdrowotne

W momencie przyjmowania do jednostki penitencjarnej wykwalifikowany pracownik ochrony zdrowia powinien przeprowadzić kompleksowe badanie lekarskie, w tym badanie pod kątem doznanej przemocy seksualnej i związanej z płcią. Należy pamiętać, że osoby zatrzymane i osadzone zachowują swoje prawa w zakresie opieki zdrowotnej. W związku z tym muszą one wyrazić świadomą zgodę przed wykonaniem jakichkolwiek badań medycznych. Ze względu na szczególne względy bezpieczeństwa związane z historią zdrowia reprodukcyjnego, zatrzymane/osadzone kobiety muszą mieć prawo do odmowy poddania się badaniom ginekologicznym i nie mogą być zmuszane do ujawniania informacji. Kobiety muszą mieć również zapewnioną możliwość bycia zbadaną przez lekarza płci żeńskiej.

Przy przeprowadzaniu badań profilaktycznych ważne jest, aby personel medyczny był w stanie rozpoznać ewentualne skutki złego traktowania osoby zatrzymanej/osadzonej przed przyjęciem do placówki. W trakcie badań profilaktycznych kobiet należy próbować ustalić, czy zatrzymana/osadzona była wykorzystywana seksualnie lub doświadczała innych form przemocy przed przyjęciem jej do zakładu. Ze względu na wrażliwość tej tematyki oraz ryzyko związane z gromadzeniem historii przypadków przemocy seksualnej i związanej z płcią należy wdrożyć specjalne procedury prowadzenia badań profilaktycznych, a personel powinien zostać przeszkolony w zakresie zadawania pytań i wykrywania oznak uprzednio doznanej przemocy seksualnej i związanej z płcią. Jest to ważny element oceny ryzyka.

Opieka medyczna świadczona ofiarom przemocy seksualnej i związanej z płcią, w tym porady, dobrowolne badania w kierunku zakażeń przenoszonych drogą płciową czy profilaktyka poekspozycyjna, powinna być taka sama dla osób przebywających w miejscach pozbawienia wolności jak dla ogółu społeczeństwa. Administracja więzienna powinna dążyć do zatrudniania specjalistów potrafiących wykrywać przypadki przemocy seksualnej i związanej z płcią i radzić sobie z nimi. Jeśli nie jest to możliwe, cały personel medyczny powinien przynajmniej zostać przeszkolony w zakresie identyfikacji przemocy seksualnej i związanej z płcią i reagowania na takie przypadki.

Programy i zajęcia dla osób osadzonych

Zajęcia edukacyjne, zawodowe i rekreacyjne odgrywają ważną rolę w resocjalizacji i reintegracji osób przebywających w zakładach karnych. Zajęcia mogą przyczyniać się do łagodzenia nudy i stresu oraz wprowadzać w zakładzie zamkniętym poczucie normalności, zwłaszcza jeśli są oferowane przez organizacje zewnętrzne.

Starannie zaprojektowane programy i zajęcia mogą również łagodzić pewne czynniki, które przyczyniają się do ryzyka przemocy i nadużyć, mogą też być skutecznym środkiem zapobiegania przemocy seksualnej i związanej z płcią. Programy mogą dotyczyć następujących obszarów:

- Zajęcia, które **tworzą bezpieczne przestrzenie dla kontaktów** między osobami osadzonymi **na zasadzie wzajemnego szacunku**. Kierownictwo zakładów penitencjarnych musi jednak zwracać uwagę na potencjalne ryzyko wystąpienia przemocy seksualnej i związanej z płcią podczas tych działań, zwłaszcza jeśli uczestniczą w nich razem mężczyźni i kobiety.
- Programy **skierowane do osadzonych znajdujących się w trudnej sytuacji** (np. doradztwo i wsparcie) bądź programy dotyczące uzależnienia (np. od narkotyków lub alkoholu) lub doświadczeń przemocy ze względu na płeć przed znalezieniem się w ośrodku odosobnienia, a także kompleksowe programy wsparcia dla osadzonych mających potrzeby w zakresie zdrowia psychicznego. Dobrą praktyką jest projektowanie takich programów

w oparciu o wypróbowane i sprawdzone koncepcje już stosowane w społeczeństwie. Dzięki temu mogą tworzyć się powiązania między administracją więzienną, organami ścigania i organizacjami społeczeństwa obywatelskiego, które zajmują się problematyką przemocy seksualnej i związanej z płcią.

- Programy **skierowane do potencjalnych sprawców**. Mogą to być szkolenia, których celem jest zapewnienie osobom osadzonym alternatyw dla zachowań agresywnych, zmniejszenie agresji, podważanie stereotypów płciowych i promowanie pozytywnej, a nie negatywnej wizji męskości.

Rekrutacja personelu, szkolenia i nadzór

Staranny dobór i właściwe przeszkolenie funkcjonariuszy organów ścigania i personelu placówek penitencjarnych na wszystkich szczeblach to warunek konieczny dla stworzenia środowiska, w którym nie będzie się popełniać, akceptować ani tolerować aktów przemocy seksualnej i związanej z płcią. Należy przy tym zadbać nie tylko o właściwy dobór i przeszkolenie personelu, ale także o zapewnienie należytego nadzoru i wsparcia.

Minimalny program szkoleń dla personelu powinien obejmować zagadnienia takie jak: prawa człowieka, równość płci, niedyskryminacja, tolerancja, etyka, ocena ryzyka, strategie zarządzania i komunikacji z uwzględnieniem aspektu płci oraz identyfikacja, zapobieganie i reagowanie na przemoc seksualną i związaną z płcią.

W celu zwiększenia liczby kobiet wśród personelu należy stosować metody rekrutacji uwzględniające aspekt płci. Aby zatrzymać pracowników mających obowiązki opiekuńcze oraz umożliwić im rozwój kariery zawodowej, ważne jest tworzenie miejsc pracy przyjaznych rodzinom. Miejsca pracy muszą być bezpieczne i wolne od molestowania. W miejscach pozbawienia wolności należy również wprowadzić jasne zasady i procedury dotyczące bezpieczeństwa personelu i zerowej tolerancji dla molestowania seksualnego w miejscu pracy.

W ramach procedur rekrutacyjnych należy również dawać szanse kandydatom ze zróżnicowanych środowisk, co zapewni obecność grup niedostatecznie reprezentowanych wśród ogółu pracowników lub przynajmniej zapewni obecność pracowników posiadających doświadczenie w pracy z określonymi grupami mniejszościowymi.

Notatki:

Załącznik 1. Obowiązki państw w zakresie przeciwdziałania przemocy seksualnej i związanej z płcią wynikające z prawa międzynarodowego

Zgodnie z prawem międzynarodowym państwa mają wiążące zobowiązania, które odnoszą się do zapobiegania i przeciwdziałania przemocy seksualnej i związanej z płcią. Personel pracujący w miejscach pozbawienia wolności musi nie tylko być świadomy tych obowiązków, ale także powinien przez cały czas zapewniać poszanowanie praw osób zatrzymanych/osadzonych. Istotne jest, aby praktycy pracujący w systemach wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych nie tylko znali międzynarodowe standardy praw człowieka, ale także stosowali je w praktyce.

Państwa zobowiązały się do ochrony i promowania równych praw i szans kobiet oraz prawa do wolności od dyskryminacji ze względu na płeć. Zobowiązania te można znaleźć na przykład w [decyzjach Rady Ministerialnej OBWE](#), [Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet \(CEDAW\)](#), [Międzynarodowym pakcie praw obywatelskich i politycznych \(MPPOiP\)](#) oraz [Europejskiej konwencji praw człowieka \(ECHR\)](#).

Państwa mają również szczególne obowiązki w zakresie zapobiegania, badania i karania wszelkich form przemocy ze względu na płeć, w tym przemocy seksualnej i związanej z płcią, której dopuszczają się podmioty państwowe i osoby prywatne – zarówno w całym społeczeństwie, jak i w miejscach pozbawienia wolności. Zobowiązania państw w zakresie zwalczania przemocy ze względu na płeć we wszystkich jej formach opisują [decyzje Rady Ministerialnej OBWE](#), zalecenia ogólne [nr 33](#) i [nr 35](#) Komitetu CEDAW, a także [Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej](#) (konwencja stambulska).

Podstawowe prawa człowieka

Równe prawa i szanse kobiet i mężczyzn oraz równość płci

Prawo do wolności od dyskryminacji

Prawo do niebycia ofiarą przemocy ze względu na płeć

Państwa powinny przestrzegać tych podstawowych zasad w swoich działaniach na rzecz zapobiegania i eliminowania przemocy ze względu na płeć oraz ochrony wszystkich ofiar, zarówno w miejscach pozbawienia wolności, jak i w całym społeczeństwie:

- Stosować podejście skoncentrowane na prawach człowieka i uwzględniające perspektywę płci w uznaniu faktu, że nierówność płci jest zarówno przyczyną, jak i konsekwencją przemocy ze względu na płeć;
- Położyć kres bezkarności poprzez pociągnięcie sprawców do odpowiedzialności i przyjęcie zasady zerowej tolerancji dla wszelkich form przemocy ze względu na płeć;
- Uwzględniać doświadczenia ofiar przemocy ze względu na płeć przy tworzeniu wzorców interwencji w ramach wymiaru sprawiedliwości;
- Przy opracowywaniu kompleksowych i skoordynowanych rozwiązań angażować wiele podmiotów działających na rzecz wspólnego celu, jakim jest wyeliminowanie przemocy ze względu na płeć;
- Priorytetowo traktować prawa człowieka, potrzeby ofiar i ich bezpieczeństwo (tzw. podejście skoncentrowane na ofierze/osobie ocalałej).

W przypadku osób pozbawionych wolności niektóre ich prawa i wolności są ograniczone. Osoby zatrzymane i osadzone zachowują jednak należne im podstawowe prawa człowieka. Najważniejsze prawa człowieka w kontekście przemocy seksualnej i związanej z płcią – takie jak prawo

do bezpieczeństwa osobistego oraz niepodlegania torturom i innemu złemu traktowaniu – mają zastosowanie w równym stopniu do osób przebywających w miejscach pozbawienia wolności, jak i do ogółu społeczeństwa. Oprócz zobowiązań OBWE, prawa te są zapisane w [Międzynarodowym pakcie praw obywatelskich i politycznych](#) (MPPOiP), [europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności](#) (ECHR) oraz [Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur](#) (CAT).

Podstawowe prawa człowieka

Prawo do bezpieczeństwa osobistego

Prawo do niepodlegania torturom ani innemu okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu lub karaniu

Prawo do równej ochrony na mocy prawa

Prawo do zdrowia

- Państwa są zobowiązane do zapobiegania aktom tortur, a także aktom innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania lub karania, w tym także w sytuacjach, gdy takie akty są popełniane przez funkcjonariusza publicznego lub osobę działającą w charakterze urzędowym, za ich namową lub za ich zgodą. Tortury i inne

złe traktowanie są bezwzględnie zabronione, a godność ludzka musi być szanowana, również w miejscach pozbawienia wolności.

- W miejscach pozbawienia wolności przemoc seksualna i związana z płcią może być równoznaczna z torturami, gdy jest stosowana wobec osób zatrzymanych lub osadzonych. Kobiety i osoby, które nie odpowiadają rolom przypisanym do płci (lub są w ten sposób postrzegane), są narażone na zwiększone ryzyko tortur i innego złego traktowania w formie przemocy seksualnej podczas przesłuchań i w okresie tymczasowego aresztowania.

W oparciu o zobowiązania państw w zakresie praw człowieka opracowano międzynarodowe standardy, które zawierają konkretne wytyczne i praktyczne zalecenia dotyczące traktowania osób zatrzymanych/osadzonych, które państwa powinny wdrożyć. Trzema ważnymi źródłami tych wytycznych są:

- [Wzorcowe reguły minimalne ONZ dotyczące postępowania z więźniami \(Reguły Nelsona Mandeli\)](#),
- [Reguły ONZ dotyczące postępowania z kobietami pozbawionymi wolności i środków nieizolacyjnych dla przestępców płci żeńskiej \(Reguły z Bangkoku\)](#),

- Zasady z Yogyakarty dotyczące stosowania międzynarodowego prawa praw człowieka w odniesieniu do orientacji seksualnej i tożsamości płciowej.

Kluczowe zasady działania dla miejsc pozbawienia wolności

Ochrona osób zatrzymanych/osadzonych przed torturami i innymi formami okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania lub karania, w tym w zakresie opieki zdrowotnej w zakładach karnych i w zakresie środków dyscyplinarnych (ściśle ograniczenia co do stosowania cel izolacyjnych).

Szybkie, bezstronne i skuteczne dochodzenie w sprawie wszelkich zarzutów dotyczących tortur i innego złego traktowania, a także poważnych obrażeń lub śmierci w miejscach pozbawienia wolności.

Reagowanie na szczególne potrzeby grup znajdujących się w trudnej sytuacji nie jest uważane za dyskryminację.

Pełne wdrożenie szczególnych standardów w celu ochrony praw człowieka kobiet przebywających w ośrodkach zamkniętych.

Przeciwdziałanie przemocy wobec kobiet i praktykom dyskryminacyjnym w miejscach pozbawienia wolności.

Uwzględnianie aspektu płci w zasadach kierowania zakładem karnym w całym cyklu pozbawienia wolności.

Zasady dotyczące przestrzegania praw człowieka w odniesieniu do osób LGBTI.

Zwracanie uwagi na to, aby zatrzymanie/osadzenie nie prowadziło do dalszej marginalizacji ze względu na orientację seksualną lub tożsamość płciową ani nie narażało tych osób na ryzyko złego traktowania, przemocy, nadużyć fizycznych, psychicznych lub seksualnych.

Załącznik 2. Dodatkowe zasoby dotyczące zapobiegania i przeciwdziałania przemocy seksualnej i przemocy związanej z płcią

Publikacje ODIHR OBWE:

- Przemoc seksualna i przemoc związana z płcią w miejscach pozbawienia wolności – zapobieganie i reagowanie. Standardy, rozwiązania, przykłady z regionu OBWE
- Wytyczne dotyczące stosowania Reguł Nelsona Mandeli: Wdrażanie zmienionych wzorcowych reguł minimalnych ONZ dotyczących postępowania z więźniami

Standardy dotyczące traktowania osób osadzonych:

- Zbiór zasad ONZ mających na celu ochronę wszystkich osób poddanych jakiegokolwiek formie aresztowania bądź uwięzienia
- Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 70/175 (2015) – Wzorcowe reguły minimalne ONZ dotyczące postępowania z więźniami (Reguły Nelsona Mandeli)

- Reguły ONZ dotyczące postępowania z kobietami pozbawionymi wolności i środków nieizolacyjnych dla przestępców płci żeńskiej (Reguły z Bangkoku)
- <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-rules-treatment-women-prisoners-and-non-custodial>
- Zasady stosowania międzynarodowego prawa praw człowieka w stosunku do orientacji seksualnej oraz tożsamości płciowej (Zasady z Yogyakarty)
- <https://yogyakartaprinciples.org/>

Skróty i skrótowce

CAT	Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania
CCTV	Telewizja przemysłowa
CEDAW	Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet
ECHR	Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności
GBV	Przemoc ze względu na płeć (<i>gender-based violence</i>)
ICCPR	Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych
LGBTI	lesbijki, geje, osoby biseksualne, transpłciowe lub osoby interpłciowe
ODIHR	Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE
OSCE	Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie
SGBV	Przemoc seksualna i związana z płcią (<i>sexual and gender-based violence</i>)

